
Mijn Volk

Jonas Staal

De problematiek van de positie van kunst in Amsterdam die in dit nummer wordt besproken, is een onderwerp dat voor een compleet beeld eveneens geplaatst moet worden in een nationale context en op deze manier niet beperkt is tot alleen onze hoofdstad. Met dit artikel toont beeldend kunstenaar Jonas Staal dat het landelijke probleem van populisme, dat hij hierin beschrijft, veroorzaakt door een decadentie en luiheid om intellectuele uitdagingen aan te gaan, vertaalbaar is naar een vergelijkbare verhouding tussen kunst en politiek in Amsterdam, waar de kunstenaar niet meer wordt betrokken bij de politiek en de culturele voorhoede van de stad langzamerhand plaatsmaakt voor populisme. De tegenreactie die Staal betoogt voor deze ontwikkelingen, is net zo relevant voor de cultuur en politiek van Nederland, als voor die binnen Amsterdam zelf.

Onderstaande tekst werd voorgedragen ter gelegenheid van het symposium Vox Populi: de populistische verbeelding, gevolgd door een debat met Mark Bovens, Daniel van der Velden, Bart Jan Spruyt, Merijn Oudenampsen, Cornelia Durka, Kees Schuyt en Ghalia Elsrakbi. De organisatie van het symposium, gehouden in Amsterdam op 26 mei 2009, was in handen van de Jan van Eyck Academie en de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW).

De kritiek dat een kunstenaar populistisch of propagandistisch zou zijn, betekent in veel gevallen een zware slag voor de nog te ontwikkelen carrière. In alle opzichten doet de hedendaagse kunst, zeker wanneer zij zich ten taak stelt thematiek van

sociopolitieke aard te behandelen, er alles aan om zich te onderscheiden van de kunst uit het verleden die zich graag naast of ten dienste van de macht geplaatst zag. Binnen de kunst veroordeelt men in dezelfde lijn de mediaschandaaltjes rondom uitingen van kunstenaars die een onkiese verbintenis met de spektakelmaatschappij aangaan. (Politieke) Ideologie en (populistisch) spektakel zijn de twee domeinen waar de hedendaagse kunst zich in geen geval mag bewegen, tenzij de kunstenaar bereid is zich te meten met vastberaden opposities.

Problematisch is dat er aan het iets of iemand bestempelen als 'populistisch' – waar ik in deze voordracht de nadruk op zal leggen – weinig tot geen consequenties worden verbonden. Wanneer de lijsttrekker van GroenLinks, Femke Halsema, tijdens een slecht bezochte partijbijeenkomst declameert dat Geert Wilders, lijsttrekker van de PVV, een "charlatan" en een "populist" is, dan betekent dit op zichzelf helemaal niets. Beter zou zij zich af kunnen vragen waarom zij dit tegen een half gevulde zaal met zogenaamde progressieven vertelt, die het reeds allemaal één voor één per definitie met haar eens zijn. Haar vraag zou moeten zijn – en dat zou vandaag de dag de vraag van alle intellectueel betrokken politici moeten zijn – hoe wij het populisme als *conditie* bevechten, en hoe implementeren en verdedigen wij opnieuw een intellectuele norm waarmee wij de populisten kunnen verslaan?

Bij het gebruik van het woord populisme wordt over het algemeen uitgegaan van verplattende retoriek, waarin politiek zich in handen legt van 'de gewone burger' en politieke idealen het onderspit delven in hysterische pogingen om opiniepeilingen

van even hysterisch geworden media zo hoog mogelijk op te houden. De grondige regie die Geert Wilders over zijn groeiende electoraat voert, ligt in die zin op gelijke lijn met een effectieve programmering van een commerciële televisiezender als SBS6 – en hij is daarmee als persoon exemplarisch voor de staat van de Nederlandse Populistische Stroming door een perfecte balans te vinden tussen parlementair debat (in de kamer) en buitenparlementair debat (media). In deze combinatie maken aandacht en verdieping plaats voor sensatie en instante bevestiging (en bevreemding) van vergaand gecultiveerde angstbeelden: haat tegen (moslim)immigranten, angst voor economische crises of wraakgevoelens jegens de wezenloze elite in de Haagse kaasstolp die decennialang voor van alles en nog wat hebben ‘weggekeken.’ Daarbij wordt continu gebruik gemaakt van een mythisch, bijna religieus beeld van de Burger, van de Kiezer: van het Volk. “Henk en Ria betalen voor Ali en Fatima,” zo stelde Geert Wilders in een recent debat, waarbij het duidelijk moge zijn dat zijn spreektekst geen betrekking had op daadwerkelijke individuen met deze namen, maar dat het ging om de verzamelnaam van autochtonen (Henk en Ria) en allochtonen (Ali en Fatima), wat slechts een van de vele voorbeelden is van zijn bijdragen aan deze mythe.

populisme: intellectuele luiheid

Maar dit is een nog te vrijblijvende beschouwing van het begrip populisme. Populisme vertegenwoordigt op een voor mij fundamenteel niveau eerst en allereerst *intellectuele luiheid*. Populisme is een cultivering van decadentie. Een cultivering van decadentie die van individuen niets meer eist dan uiting te geven aan hun meest primaire sentimenten, in een vergaand ontwikkelde en luxueuze samenleving.

Ik zou daarbij willen stellen dat het hier om een luiheid gaat die ieder mens eigen is. Het is luiheid om intellectuele uitdagingen uit de weg te gaan, simpelweg omdat wij deze niet aan *hoeven* te gaan. Populisme komt voort uit een vergaand gebrek aan

ideologische discipline en *commitment*, en deze conditie is daarmee aan niemand in het bijzonder voorbehouden en voor niemand bij voorbaat uitgesloten. Eenieder heeft een doorlopend gevecht aan te gaan met deze conditie en het is mijn claim dat de meest fascinerende politici, kunstenaars en schrijvers, in staat zijn geweest dit populistische element *zichtbaar* te maken en daarmee te *isoleren*. Niet éénmaal, maar telkens opnieuw, een heel oeuvre lang. Daarmee vormen de *culturele voorhoedes* van samenlevingen een essentieel tegengif, want het is precies het communiceren van *bewustzijn* over het functioneren van de conditie van het populisme wat populistten zelf nooit uit zullen dragen. Het is ook daarom dat dergelijke voorhoedes binnen de conditie van het populisme geen enkele plek hebben. Zij gaan altijd als eersten letterlijk en figuurlijk tegen de muur.

verdieping maakt plaats voor sensatie

Een gevaar in onze huidige samenleving is dat de mensen die deze voorhoedefunctie nu zouden moeten bewaken en verdedigen, zich het vocabulaire van de populistten vergaand eigen hebben gemaakt. De ‘Elite,’ de ‘Grachtengordel,’ de ‘Haagse kaasstolp’ en het ‘Pluche’ zijn hierin cruciale begrippen die veelal klakkeloos zijn overgenomen. Maar het enige gevolg van het bezigen van dit populistische vocabulaire is dat deze intellectuelen onmiddellijk door ditzelfde Volk worden doorzien: uit hun mond wordt een dergelijke zelfverloochening niet getolereerd – en terecht. Dit is het Volk dat minimaal één keer per vier jaar in zijn spookachtige anonimiteit deze zelfverloochening komt afstraffen; die zich één keer per vier jaar manifesteert in een *Volksgaest*. En op dit punt geef ik deze Volksgaest geen ongelijk. Een intellectueel die zichzelf niet als zodanig wil positioneren en verdedigen, is niets meer dan een tragisch wezen. Tragisch, want in zijn luiheid niet minder decadent dan de populistten zelf.

Het verdwijnen van een intellectuele en artistieke voorhoede acht ik een van de belangrijkste problemen met betrekking tot de populistische conditie zoals deze zich in Nederland aan ons voordoet.

En met een voorhoede heb ik het in dit geval over diegenen die een consequente en radicale beleving en beoefening van de politiek voorstaan: die politiek nog immer vanuit een *ideologische* basis verdedigen of willen verdedigen. Ik merk daarbij aan dat mijn gebruik van het begrip 'ideologie' niet alleen aan politiek verbonden is, maar voor mij nauw samenvalt met het begrip ethiek: een trouw die wij te verdedigen hebben naar onze beschavingsidealen. Door het wegvallen van steun in de politiek voor deze voorhoede verliezen wij een elementair krachtenveld in het bevechten van de populistische conditie. Ik zie de grootste urgentie allereerst dan ook in het *heropvoeden* van politici door kunst- en cultuurproducenten.

Kunstenaars en intellectuelen zullen de politiek opnieuw moeten leren zich rekenschap te geven

van de macht die zij kunnen vertegenwoordigen en die zij nu constant uit handen geven aan de populisten. Zij moeten politiek – de politiek die tot een werkelijke radicale en emancipatoire interpretatie en implementatie van de democratische ideologie, het democratisme, moet komen – dan ook leren deze macht te verdedigen en een eenduidig weerwoord te geven aan een groeiend electoraat dat zijn eigen decadentie als *trots* uitdraagt. Kunstenaars en intellectuelen zullen de huidige schaamtecultuur rondom het vertegenwoordigen van een voorhoede moeten doorbreken, en de politiek de *appeasement* van de populisten aan deze feitelijk volkomen ongedefinieerde Volksgeest af moeten leren.

Tegelijkertijd zullen kunstenaars en intellectuelen zich door de politiek moeten laten opvoeden om deze macht te kunnen *medevertegenwoor-*

Jonas Staal. Wees vrij! Of anders... Amsterdam, 5 mei 2010.
Fotografie: Lotte Stekelenburg.

digen. Zij zullen moeten leren de angst voor het verleden – voor het stempel propagandist te zijn – te overwinnen. Om zo niet alleen tegen, maar ook naast en vóór de vorm en implicatie van onze politiek te zijn.

Politici moeten leren de politiek als kunst te zien, zoals kunstenaars de kunst als politiek moeten leren beschouwen. Maar kunst en politiek moeten zich niet alleen deze wederzijdse bevruchting *voorstellen*: zij moeten deze *nu* ook als zodanig gaan *beoefenen*. Het bestaan van een voorhoede is reeds in potentie een gif voor de populisten, maar een voorhoede bereid tot *handelen* kan haar einde inluiden.

wie is het Volk?

Maar vooraleerst gaat het mij hier om een herziening van het begrip 'Volk.' Ik stel voor de slogan 'Power to the People!' – 'Macht aan het Volk!' – te bezigen, maar dan als een vraag; en die luidt als volgt: 'Power?... To which People?!' – 'Macht?... Aan welk Volk?'

Want welk Volk willen wij op welke wijze adresseren, anders dan de populisten dit nu doen? En nog crucialer is de vraag welk Volk wij niet als *afzijdige* sprekers adresseren – zoals de populisten dit nu wel doen, die steeds spreken van een Volk dat hun uitspraken en posities legitimeert, maar dat behalve als "Henk en Ria" nooit wordt gespecificeerd? Wat is het Volk dat *ons* Volk is? Wat is het Volk dat het *mijne* is?

Mijn Volk is geen monomane manifestatie van een hysterisch en onberekenbare geest die eenmaal in de vier jaar wild om zich heen slaat naar moslims en pedofielen. De statistieken van kijkcijferdichtheid en bezoekersaantallen zeggen niets over *mijn Volk*. Het Volk dat van de populisten het stempel Jan met de Pet heeft verkregen is niet *mijn Volk*. Omdat *mijn Volk* zich *nooit* als zodanig zou laten adresseren.

Ik maak deel uit van een *gemeenschap* waarvan ik zojuist de operationele kaders heb gekenschetst, en ik werk in het verlengde van deze gemeenschap. Zoals deze mijn werk vormt, zo werk ik mede aan een vorm waarin zij zich zal kunnen gaan manifesteren – *gemeengoed* worden: zo hoop ik het Volk een ingang te kunnen bieden om zich het democratische en haar politiek, het democratische en haar kunst, eigen te maken. Dit Volk, mijn Volk, bewijs ik mijn trouw met mijn werk. En dit Volk, mijn Volk, bewijs ik mijn trouw door haar in haar potentiële verschijningsvorm te eren, en haar daarmee vrij te houden van de decadentie van de populistische conditie die nu het gezicht van een luie en verwende samenleving bepaalt. Mijn Volk is daarmee *een gemeenschap in wording*. En juist dit *blijvende* wordingsproces vertegenwoordigt een bewustzijn dat voor de populistische conditie ondragelijk is. [S]

Biografie: *Beeldend kunstenaar Jonas Staal (1981) woont en werkt in Rotterdam. Van zijn hand verscheen recentelijk het essay "Postpropaganda" (Fonds BKVB, 2009) en de bundeling beeldende werken "Macht?... Aan welk volk?!" (Jap Sam Books, 2010). Zie ook <http://www.jonasstaal.nl>.*
